

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/nazwy-do-zmiany/37012,ul-Duracza-Teodora.html>
01.04.2026, 18:10

ul. Duracza Teodora

*W ocenie Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu nazwa powyższa **powinna zostać zmieniona** jako wypełniająca normę art. 1 Ustawy o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej (Dz.U. RP z 2016 r. poz. 744).*

Teodor Franciszek Duracz (1883–1943) – ps. „Profesor”, prawnik, adwokat, stalinowski działacz komunistyczny ściśle powiązany z rezydenturą wywiadu sowieckiego w II Rzeczypospolitej.

Urodzony w 1883 roku pod Charkowem. Związany z rewolucyjnym nurtem w ruchu socjalistycznym, członek PPS-Lewica. Uczestniczył w rewolucji bolszewickiej na wschodniej Ukrainie. Po czasowych klęskach bolszewików powrócił do Polski, gdzie od 1918 roku był członkiem Komunistycznej Partii Robotniczej Polski i – potem – Komunistycznej Partii Polski. Propagator ideologii sowieckiej i programu politycznego komunistów, postulującego m.in. nie tylko odłączenie wschodnich obszarów od Polski, ale także „oddanie” Niemcom Pomorza Gdańskiego i Górnego Śląska (w oficjalnych dokumentach partyjnych nazywano to „polską okupacją”). Ściśle związany z rezydenturą wywiadu sowieckiego w Polsce, oficjalnie w latach 1922–1937 był radcą prawnym przedstawicielstwa handlowego ZSRS w Warszawie. Współpracownik utworzonej przez Komintern Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom (MOPR). Prowadził jednocześnie w Warszawie własną kancelarię adwokacką. Był obrońcą działaczy komunistycznych i członków sowieckiej siatki szpiegowskiej w procesach przed sądami II Rzeczypospolitej. W latach 30. był – podobnie jak Wanda Wasilewska – wiceprzewodniczącym tzw. Ligi Obrony Praw Człowieka i Obywatela (wówczas organizacji coraz mocniej propagującej „jednolitofrontowe” hasła komunistów – rozwiązaną przez władze państwowe II Rzeczypospolitej). Pozostawał elementem sieci punktów kontaktowych sowieckiego wywiadu na ziemiach polskich.

W roku 1941 działał w komunistycznej grupie konspiracyjnej „Proletariusz”. Po wybuchu wojny Niemiec z ZSRS jego mieszkanie w Warszawie stało się głównym punktem kontaktowym dla grupy sowieckich dywersantów (tzw. „grupa inicjatywna” Nowotki), zrzuconej w końcu roku 1941 drogą lotniczą na teren Generalnego Gubernatorstwa z poleceniami utworzenia ściśle zhierarchizowanej konspiracji, realizującej zadania wyznaczone przez kierownictwo sowieckie w ramach PPR. Zapewniał zaplecze i pierwsze kontakty organizacyjne dla stworzenia pierwszych komórek PPR. Był jednym z jej czołowych działaczy, formalnie kierownikiem Wydziału Informacji, czyli wywiadu, i członkiem Komitetu Centralnego partii. Jego doświadczenie i powiązania z sowiecką siatką wywiadowczą zapewniały mu wysoką pozycję w tworzonych strukturach komunistycznych.

Po zabójstwie Marcelego Nowotki był szefem grupy prowadzącej wewnętrzne dochodzenie na temat okoliczności tego zabójstwa. Aresztowany przez gestapo na fali aresztowań wśród komunistycznej konspiracji w marcu 1943 roku, zginął na Pawiaku.

Po wojnie ogłoszono go patronem licznych ulic i placów, a także Centralnej Szkoły Prawniczej, od jego nazwiska popularnie nazywanej „Duraczówką”, która prowadziła przyspieszone kursy dla komunistycznych kadr wymiaru sprawiedliwości. Absolwenci tej szkoły trafiali bezpośrednio do składów orzekających w procesach politycznych z lat 1948–1953.

(mkkr)